

**Мороз Я. Е. Науково-педагогічна спадщина Бориса Коротяєва.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Полтава, 2023.

Модернізація сучасної системи освіти, зміна ціннісних орієнтацій у суспільстві, інтеграція держави у світовий освітній простір, перехід на новий якісний рівень демократизації та гуманізації середньої і вищої школи зумовлюють необхідність перегляду підходів до існуючої освітньої політики. Особливе значення в розв'язанні цього стратегічного питання, займає не тільки впровадження новітніх технологій та інноваційних підходів до організації освітнього процесу, а й ретельне вивчення педагогічних надбань минулого, осмислення і переосмислення історико-педагогічного досвіду. Детальне вивчення педагогічної спадщини вчених сприяє системному аналізу педагогічної науки в цілому, виявленню її переваг та недоліків, осмисленню сучасного і прогнозуванню майбутнього розвитку освіти, слугує формуванню засад для якісної професійної підготовки майбутніх педагогів.

Борис Іванович Коротяєв (1929 – 2019) видатний український педагог, учений-новатор, доктор педагогічних наук, професор, директор Вяртсильської семирічної школи Сортавальського району у Карелії (1959–1962), завідувач кафедри педагогіки, декан факультету підготовки вчителів початкових класів Слов'янського державного педагогічного інституту (1964–1988), завідувач кафедри педагогіки вищої школи і виробничої педагогіки Тернопільського фінансово-економічного інституту (1989 – 1993), ректор Тернопільського комерційного інституту (1995 – 1996), проректор, завідувач кафедри педагогіки і технології Краматорського економіко-гуманітарного інституту (1997–2000), професор кафедри природничо-математичних дисциплін та педагогічних технологій початкового навчання Донбаського державного педагогічного університету (2010 – 2019).

Джерельну базу дослідження становлять: праці Бориса Коротяєва (підручники, навчальні посібники, монографії, статті, рецензії, науково-публіцистичні нотатки), спогади колег про нього; періодичні видання: «Радянська школа», «Радянська педагогіка», «Вчительська газета», «Вища школа», «Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка» та ін.; дисертації аспірантів, докторантів Бориса Коротяєва; науково-педагогічна, довідково-бібліографічна, навчально-методична літератури, що міститься у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (м. Київ), Відділу діловодства та архіву ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», електронні джерела.

Професійно-педагогічна діяльність Бориса Івановича Коротяєва сприяла виходу більш як 120 науково-педагогічних і науково-публіцистичних творів, обґрунтуванню наукових ідей щодо педагогіки як творчої науки, концепції організації освітнього процесу у вищій школі, визнання особистості студента як рівноправного учасника навчально-виховного процесу, інтерактивних методів навчання та гнучких педагогічних технологій.

Досліджено та узагальнено провідні ідеї Бориса Коротяєва, до них відносяться такі: ідея єдності та взаємної зумовленості репродуктивної та творчої пізнавальної діяльності; ідея організації та вдосконалення самостійної роботи студентів; ідея демократизації вищої школи та захисту прав і свобод студентів; ідея найбільшого психолого-педагогічного сприяння вільному розвитку особистості учня.

У першому розділі «Становлення особистості Бориса Коротяєва як видатного українського педагога» на основі теоретико-методологічних засад досліджень у галузі історії педагогіки, сучасних наукових розвідок у галузі персоналістичного напрямку історико-педагогічних досліджень репрезентовано історіографію досліджень та чинники формування професійного світогляду Бориса Коротяєва (особистісні, політичні, науково-освітні), схарактеризовано життєвий шлях та періодизацію освітньої діяльності Бориса Коротяєва (1947 –

1964 рр. – період здобуття фахових знань і першого професійного досвіду; 1964 – 1990 рр. – період науково-педагогічного становлення (перехід до вищої школи); 1991– 2019 рр. – період розквіту науково-педагогічної діяльності), репрезентовано позиції Бориса Коротяєва щодо видатних педагогів, які мали вплив на формування його науково-педагогічного світогляду, здійснено систематизацію науково-педагогічної спадщини Бориса Коротяєва. Представлено аналітичний огляд найбільш важливих науково-педагогічних праць Бориса Івановича Коротяєва («Педагогіка у запитаннях, відповідях та прогностичних очікуваннях», «Освітній простір: очікування та виклики часу й життя», «Педагогічна філософія», «Погляд в майбутнє вищої педагогічної освіти з позиції педагогічної філософії» та ін.).

У другому розділі «Освітня діяльність Бориса Коротяєва в контексті його педагогічних поглядів» представлено освітню діяльність Бориса Коротяєва в контексті його педагогічних поглядів, зокрема його позиції щодо педагогічної творчості як підґрунтя освітнього процесу, методів творчої пізнавальної діяльності, феномену самості та самостійної роботи учнівської та студентської молоді, дієвого алгоритму у вигляді репродуктивного, продуктивного та дослідницько-творчого рівнів для пробудження феномену «самості» у студентів під час вивчення тієї чи іншої дисципліни, концепції гнучких педагогічних технологій навчання, педагогічної філософії. Схарактеризовано досвід роботи Слов'янського педагогічного інституту щодо впровадження концептуальних ідей Бориса Коротяєва в контексті реалізації ідей організації та інтенсифікації навчально-виховного процесу у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Висвітлено наукові здобутки учнів Бориса Коротяєва (В. Андросюк, С. Головка, О. Гохберг, О. Кошелева, Н. Ляшова, М. Мірошніченко, Р. Олійник, В. Прудський, В. Сарієнко, В. Топольський та ін.) щодо впровадження концептуальних положень концепції гнучких педагогічних технологій в освітньому процесі закладів середньої та вищої школи. Представлено позиції сучасних вітчизняних науковців у площині розвитку ідей Бориса Коротяєва щодо

педагогічної творчості, зокрема в контексті сучасних положень концепції Нової української школи.

У третьому розділі «Теоретико-філософські ідеї Бориса Коротяєва» репрезентовано розвиток педагогічних поглядів Бориса Коротяєва на освітні процеси з початку 2000-х років, теорію педагогічної філософії Бориса Коротяєва. Акцентовано увагу на новаторських задумах книг: «Новий психолого-педагогічний проект виховно-навчального процесу» (у співавторстві з В.Третяченко), «Педагогічна філософія» (співавтори – В. Курило, С. Савченко) та ін. Доведено актуальність для сучасної педагогічної теорії та практики створення освітнього середовища, яке відповідно до позицій Бориса Коротяєва є середовищем, де буде забезпечено гармонійний розвиток усіх головних аспектів особистості а саме: інтелектуальний і моральний, зокрема фізичний, трудовий та естетичний.

Окреслено можливості використання науково-педагогічної спадщини Бориса Коротяєва в умовах вітчизняної педагогічної теорії і практики. Установлено, що педагогічні ідеї Бориса Коротяєва не втрачають своєї значущості в сучасних умовах модернізації освіти України та знаходять своє практичне втілення у роботі окремих вчителів та у процесі викладання циклів дисциплін у закладах освіти різного типу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше* у вітчизняній історико-педагогічній науці цілісно проаналізовано та систематизовано педагогічну спадщину Бориса Коротяєва, з'ясовано основні передумови й чинники, які вплинули на формування науково-педагогічного світогляду педагога (особистісні, політичні, науково-освітні), розроблено періодизацію освітньої діяльності Бориса Коротяєва (I період (1947 – 1964) – професійного самовизначення, II період (1964-1990 рр.) – науково-педагогічного становлення, III період (1991-2019 рр.) – активна науково-педагогічна діяльність вченого); всебічно розкрито освітню діяльність Бориса Коротяєва (погляди на розвиток дидактики середньої та вищої школи, впровадження новаторської концепції гнучких педагогічних технологій в педагогічний простір, застосування

монопредметної технології навчання, проблеми сучасного виховання учнівської та студентської молоді, роль самостійної роботи в освітньому процесі, нові підходи до системи контролю та оцінювання); *уточнено* біографічні відомості про життя й наукову діяльність Бориса Коротяєва; *набули подальшого розвитку* наукові уявлення щодо таких понять, як «теорія педагогічної філософії», «вільний освітній простір», «мета освіти», «мета виховання», теорії педагогічної філософії Бориса Коротяєва, висвітлення ідей щодо питань дидактики в сучасному освітньому процесі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали (біографічні та фактичні дані, періодизація освітньої діяльності, науково-педагогічний доробок Бориса Коротяєва, систематизована науково-педагогічна спадщина) можуть бути творчо адаптовані з метою вдосконалення сучасного освітнього процесу в Україні.

Основні результати та висновки наукової розвідки можуть бути використані в освітньому процесі закладів освіти різного рівня, для підготовки навчально-методичного забезпечення викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників, написанні курсових, дипломних, кваліфікаційних робіт із педагогіки.

**Ключові слова:** Борис Іванович Коротяєв, науково-педагогічна спадщина, освітня діяльність, науково-педагогічні ідеї, педагогічна творчість, освітній процес, гнучкі педагогічні технології навчання, педагогічна філософія.